

Klingspor-museet i Offenbach

Af Hans A. Halbey

Da byen Offenbach am Main for over tyve år siden grundlagde Klingspor-museet på basis af dr. h.c. Klingspors privatsamling, som hans arvinger havde skænket byen, faldt der mange skeptiske bemærkninger, som for eksempel: er der nogen mening i at oprette et specialmuseum, som udelukkende beskæftiger sig med den nyere bog- og skriftkunst? Vil der i årene fremover være materiale nok, der kan samles og udstilles? Vil der være publikum, som interesserer sig for et så specielt område af den grafiske kunst?

Karl Klingspors
privatsamling

Spørgsmålet om materiale fik umiddelbart efter Klingspor-museets åbning (i november 1953) et mere end tilfredsstillende svar, idet den nye institution straks fik overdraget en fremragende og enestående samling; arvingerne efter skriftkunstneren Rudo Spemann, der døde i russisk fangenskab i 1947, skænkede museet hans samlede skriftkunstneriske efterladenskaber, det er flere hundrede håndskrevne bøger og blade. Byen Offenbach besvarede denne storslåede gestus på særdeles fornuftig vis: man indstiftede „Rudo Spemann-Stipendiet“ (senere kaldet „Rudo Spemann-Prisen“), der skulle tildeles en begavet skriftkunststuderende fra Forbundsrepublikkens kunstsoler. Denne pris udsættes en gang om året, og prissummen beløber sig for tiden til 1500 D-Mark. Desuden køber Klingspor-museet som regel et eller flere af konkurrencedeltagernes arbejder. På den måde har museet til stadighed nær kontakt til skriftklasserne på kunstsolerne og dermed en glimrende mulighed for at følge udviklingen, samtidig med at man alene i kraft af priskonkurrencen efterhånden får opbygget en samling af moderne skriftkunst.

Museet åbner i
1953 og får Rudo
Spemanns samling

En anden værdifuld berigelse fik museet gennem deponeringen af de skriftkunstneriske arbejder af Rudolf Koch (1876-1934), stillet til rådighed af hans arvinger. Udover de mange håndskrifter og tryk har denne samling særlig værdi ved de skrifttæpper i stort format, der blev skabt i tyverne som kollektivarbejder på Offenbachs kunstvæveskole under ledelse af Rudolf Koch. Tre år senere kunne museet, endnu under sin første leder, professor Georg Alexander Mathéy (indtil 1957), med finansiell hjælp fra bankier Fried-

Rudolf Koch og
Siegfried Guggen-
heim

Bunte Kinderwelt 1969 im Klingspor-Museum

Plakat-udkast af Adam Würtz, Budapest

rich Hengst, indkøbe samlingen tilhørende Offenbachs æresborger, den til USA emigrerede dr. Siegfried Guggenheim. Dermed kom en samling, der er enestående i verden, igen til Offenbach; det drejer sig om håndskrifter, tryk, liturgisk materiale og skrifttæpper, udført af Rudolf Koch og hans elever efter bestilling af dr. Guggenheim selv til brug ved familiens „påskefest“ (den jødiske højtid til minde om udgangen fra Egypten).

Foruden indkøb af enkelte arbejder af nutidige skriftkunstnere har det altid været samlingerne, der har gjort museet i Offenbach til det måske mest betydningsfulde samlingssted for nyere skriftkunst og typografi. Således kom den komplette efterladte samling tilhørende Offenbach-skrifttegneren Otto Reichert til Klingspor-museet. Arvingerne efter den i 1956 afdøde Stuttgart-skriftkunstner P. H. E. Schneidler betroede museet dennes skriftkunstneriske efterladenskaber som en fast deponering, som museet efterhånden køber stykvis. Desuden blev samlingen tilhørende Fritz Helmut Ehmcke erhvervet, og fra Bauers Støberi fik man de originale udkast til trykskrifter af E. R. Weiss, Olrich Menhart og F. H. E. Schneidler. Også arbejder af de tidligere Koch-elever Friedrich Heinrichsen og Hans Kühne havnede i Offenbach, dels som gaver, dels gennem indkøb. Enken efter den store østrigske fornyer af skriftkunsten Rudolf von Larisch, Hertha von Larisch-Ramsauer, skænkede Klingspor-museet et stort antal yderst interessante arbejder fra Wienerskolen, deriblandt også sjældenheder fra den fri udstilling i Wien omkring århundredskiftet.

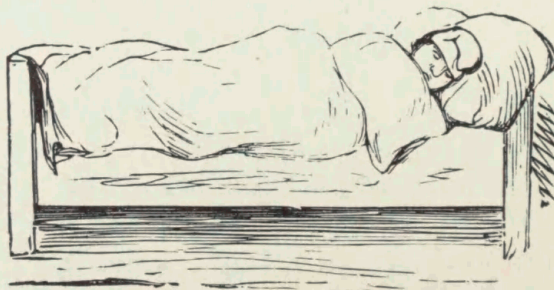
Kun få kendere af den grafiske kunst kan danne sig en tilsvarende opfattelse af den udtryksmæssige spændvidde inden for området nyere skriftkunst. Det strækker sig fra DADA-dokumenter over ekspressionistisk skriftgrafik (Schmidt-Rottluff-Kirchner-Rudolf Koch), over de forskellige former for skriftskrivning og -konstruering til eksperimentelle løsninger på den moderne kunsts eller den konkrete poesis område (Paul Wunderlich, Horst Janssen, Théo Kerg m. fl.).

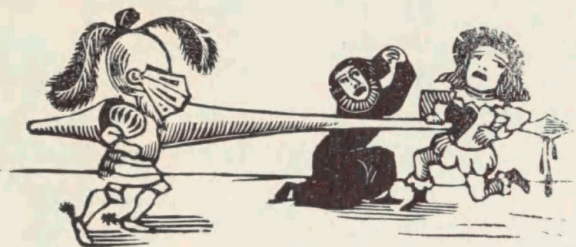
Den mest sensationelle nyerhvervelse inden for moderne kunst og typografi opnåede Klingspor-museet i årene 1968 til 1972 gennem sit indkøb af en næsten komplet Werkman-samling i hollandsk privateje for 300.000 D-Mark, hvortil – foruden talrige private – først og fremmest byen Offenbach selv har bidraget i væsentlig grad via det kommunale budget. Samlingen, der består af 250 stykker, forener de tidlige eksperimentelle tryk af den hollandske

Museet i Offenbach er det mest betydningsfulde på området

Werkman-samlingen

WARRIORS

maler-trykker H. N. Werkman, hans yderst sjældne tidsskrift „the next call“, serien „hot printing“ fra trediveerne og den samlede række af tryk omhandlende modstanden mod den tyske besættelse under titlen „De blouwe Schuit“. Denne serie er yderst sjælden, da Gestapo i april 1945, efter at have skudt Werkman sammen med andre „gidsler“, tilintetgjorde hans samlede arbejder.

»Scriptura«

Den mangesidede formverden i samlingen „skrift og typografi“ i Klingspor-museet kan studeres gennem udvalgte eksempler i den af Hans A. Halbey udgivne serie af skriftkunstkalendere under navnet „SCRIPTURA“, som énmandsforlæggeren Wilhelm Kumm tilrettelægger og fremstiller med største omhu. I de seks kalendere, der er fremkommet siden 1971, er 75 kunstnere repræsenteret, det vil sige: ingen enkelt skriftkunstner med mere end ét arbejde. Kalenderen dokumenterer desuden, i hvor høj grad Klingspor-museet også inddrager de ikke-latinske skrifter i sine samlinger. Dette bevises også af den store udstilling „SHO Japansk skrivekunst fra vor tid“ i sommeren 1976 i Klingspor-museet.

Men skrift og typografi er kun et af flere samleområder, som Klingspor-museet dyrker med stor intensitet. Der er desuden den store og svært beskrivelige beholdning af presse-, privat- og særtryk, hvor samlemotiveringen ikke alene kan opfattes under begreber som „smukke bøger“ eller bibliofili“. Mange bøger, for eksempel fra DADA-epoken eller fra et eller andet kældertrykkeri, er ikke „smukke“ i ordets egentlige forstand og fortjener alligevel i høj grad at blive samlet og fremvist. Det drejer sig her mest om den indre sandfærdighed, om den åndelige kongruens mellem form og indhold. I denne samling er de tyske og udenlandske presser fra det 20. århundrede naturligvis repræsenteret, såvel som nye privattryk af unge kunstnere eller grupper og materialer fra det eksperimentelle område.

Bøger med
original grafik

En særstilling i bogkunst-samlingerne indtager de illustrerede bøger og tryk med original grafik. Med en vis stolthed opregner museets katalog så fremragende „malerbøger“ som Chagall-bibelen med dens 105 originale raderinger; Max Ernsts uhyre sjældne udgave af „Maximiliana“; „Théogonie“ af George Braque og mange andre; eller fra den nyeste tid så interessante kunstner-kombinationer som Eberhard Schlotter og Arno Schmidt, eller Johannes Schreiter og Walter Helmuth Fritz, hvor grafikken må opfattes som en åndelig og reflektorisk debat med det litterære stof. Bymuseet Morsbroich i Leverkusen, der er kendt for sine udstillinger af mo-

Adams Skabelse, en af de 105 original-raderinger til Marc Chagell's bibel, Paris 1956

AM ANFANG SCHUF GOTT HIMMEL UND ERDE
 UND DIE ERDE WAR WÜSTE UND LEER UND
 ES WAR FINSTER AUF DER TIEFE UND DER
 GEIST GOTTES SCHWEBTE AUF DEM WASSER
 UND GOTT SAGTE ES WERDE LICHT UND ES WAB
 LICHT UND GOTT SAHE DA DAS LICHT GUT DA
 DA SCHIED GOTT DA LICHT VA DER FINSTERNIS
 UND NANNTE DAS LICHT TAG UND DIE FINSTERNIS
 NACHT DA WARD AUS ABENDE MORGEN DIE
 TEYE UND GOTT BRACH ES WERDE EINE VESTE
 ZWISCHEN DA WASSER UND SEH DAS WASSER
 UNTER DA VESTE VA DEM WASSER UEBER DER VESTE
 UND NANNTE DA VESTE HIMMEL DA WARD AUS
 ABEND UND MORGEN DER ANDERE TAG UND GOTT
 SPRACH ES SAMMLE SICH DAS WASSER UNTER DEM
 HIMMEL AN BESONDERE OERTER DASS MAN DA TROM
 KENSCHEN NACH DEM TROCKENE ERDE UND DA SAM
 MLUNG DER WASSER NACHT ER MEER UND GOTT
 SPRACH ES LASSE DIE ERDE AUFGEGHEN GRAS UND
 KRAUT DASS SICH BESAME UND FRUCHTBARE BAEUME
 UND ES GESCHAH ALSO DA WARD AUS ABEND UND
 MORGEN DER DRITTE TAG UND GOTT MACHTE ZWIS
 LICHTER EIN GROSSES DAS DEN TAG REGIERE UND EIN
 KLEINES DAS DIE NACHT REGIERE DAS AUS STERNE
 DA WARD AUS ABEND UND MORGEN DER VERTIE TAG

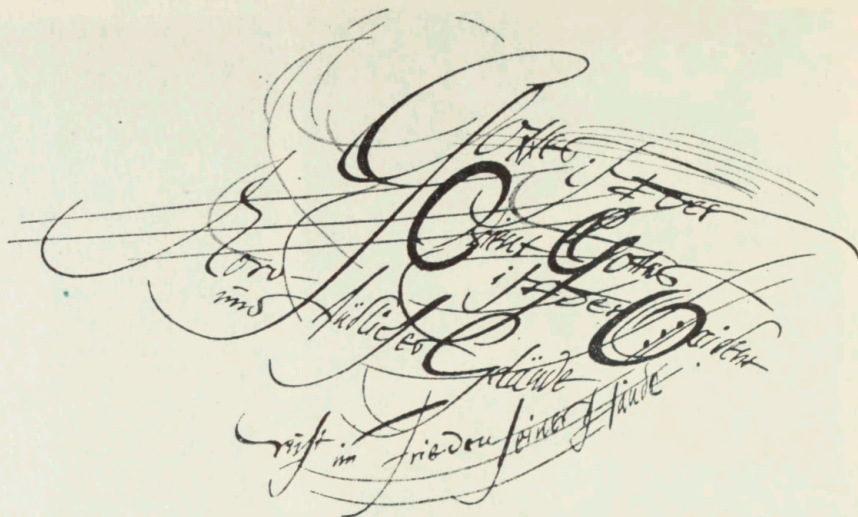
Broderet vægtæppe, udført af studerende ved Rudolf Kochs værksted på Offenbachs kunst-
 væveskole omkring 1927.

(Indledningen til Skabelsesberetningen, et af
 to vægtæpper; stregerne mellem linierne er
 skiftevis blå og røde)

derne kunst, kunne i sommeren 1976 arrangere en udstilling af fremragende maler- og grafikbøger udelukkende fra Klingspor-museets samlinger. I øvrigt bestræber museet sig for de illustrerede bøgernes vedkommende også på at skaffe de tilsvarende originaltegninger til sine samlinger, i hvert fald hvad eksemplariske værker angår. Her må nævnes serien af originaltegninger til Daniels Bog af Alfred Kubin, eller den omfangsrige beholdning af originaltegninger af Josef Hegenbarth, Günter Böhmer og flere andre.

Også beholdningerne af illustrerede bøger er i årenes løb blevet suppleret og beriget gennem større gaver og indkøb af hele samlinger. Her må især fremhæves den uvurderlige gave, bestående af alle endnu ikke foreliggende bøger med grafik af Aristide Maillol gennem samleren Helmut Goedeckenmeyer, Petterwil bei Friedberg i Hessen. Fra Tel Aviv er det komplette Insel-bibliotek kommet som gave til museet i Offenbach.

Eksempel på
kalligrafi som til-
hører Klingspor-
museet

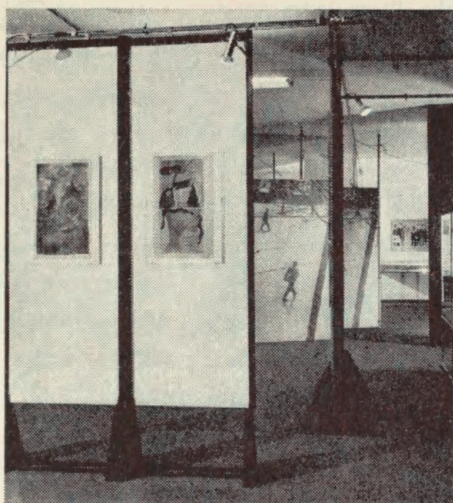
»Klingspor-
museets venner«

Baseret på en af Karl Klingspor selv omhyggeligt opbygget samling af bøger og grafiske blade af bogkunstneren Marcus Behmer, der døde i 1958, har Klingspor-museet kunnet tilføje netop denne afdeling af samlingerne væsentlige supplementter. Med hjælp fra den i 1958 stiftede forening „Klingspor-museets venner“ (der har ca. 650 medlemmer fra ni lande) blev man i stand til at købe omfangsrige mapper med grafiske blade, fortegninger og skitser, alle udført af Marcus Behmer, af boet efter Gerd Rosen. Bibliofilen Fritz Homeyer efterlod Klingspor-museet alt hvad han havde af Behmer. I 1976 købte man af en privat ejer en stor samling af nyere teknisk bogkunst, især illustrerede bøger. Lægger man hertil den privatsamling tilhørende Karl Hermann Klingspor i Würzburg, der for tiden befinder sig som deponering i museet, og som omfatter særdeles sjældne og kostbare tryk og blade, så understreges det klart, på hvilken måde og i hvilket omfang et museum kan forny og forøge sine beholdninger.

Bogbind og
ex libris

Endelig kan nævnes samleområderne „bogindbinding“ og „fingrafik“, hvor Klingspor-museet med Karl Klingspors samling af over hundrede kostbare håndindbindinger af Ignatz Wiemeler nok råder over en af de smukkeste indbindingssamlinger i den nyere bogkunst. Men museet afgiver også bestillinger på indbinding for på den måde at udvide sin samling. Også markante eksempler på forlagsindbinding og smudsomslag er samleobjekter for bogkunst-museet i Offenbach. Fingrafik og talrige exlibris, såvel som miniaturetryk, afrunder billedet af samlingerne.

Spørgsmålet om materiale til et institut, der udelukkende kon-

– tekniske udstillingsmetoder i Klingspor-museet. (Udstillingen »H. N. Werkman«, 1969) (Tryk omhandlende modstanden mod den tyske besættelse)

centrerer sig om moderne bogkunst, må således besvares med den konstatering, at der skal betydeligt større indkøbsmidler til for at kunne erhverve det vigtigste på international basis. Byen Offenbach am Main har fra begyndelsen bestræbt sig på inden for museets budgetplaner netop at holde posterne „indkøb“ og „pasning af museumsskatte“ oppe på et rimeligt niveau, men det verdensomfattende udbud er for stort. Derfor må dette museum, ligesom så mange andre, altid holde blikket rettet mod privatsamlerne og håbe på fortsat bevågenhed fra den kant.

Hvad udstillingsvirksomheden angår, er Klingspor-museet af den opfattelse, at det er bedre at fremlægge sit materiale i løbende udstillinger og i bestandigt skiftende kombinationer – fremfor permanent udstillede samlinger, der præsenteres som faste „skueretter“ en gang for alle, eller i hvert fald gennem lange perioder. Denne metode med vekslende udstillinger har da også dokumenteret sin værdi, for så vidt som meget store dele af det samlede materiale har kunnet fremvises for offentligheden. Der har ikke været tale om et „isbjerg“, som man i årenes løb kun har set „toppen“ af. På den anden side har dette princip også den ulempe at mange besøgende, der er kommet rejsende langvejs fra, på den måde ikke har fået set netop den Rudolf Koch eller Schneidler eller Wiemeler eller Spemann eller de malerbøger, de havde håbet at finde udstillet. Ganske vist er museet indstillet på at stille ønsket materiale fra arkiverne til rådighed for enkelte besøgende eller mindre grupper, man disponerer også over et vist antal arbejdspladser; men på en vis måde savner man alligevel de permanente udstillingssamlinger. Nu

Udstillings-
virksomhed

håber man i Offenbach, at det kommunale bibliotek, der optager den anden fløj af det tidligere Büsingpalæ, snart vil flytte hen i en anden og større bygning, så Klingspor-museet får mulighed for at indrette nogle af sine samlinger som permanente udstillinger.

Museets
berettigelse

Det oprindeligt stillede spørgsmål om, hvorvidt der ville være tilstrækkeligt med publikum til et så specialiseret institut, kan med henvisning til vekseldstillingerne besvares klart bekræftende. Naturligvis findes der udstillinger, som kun lokker forholdsvis få kunstvenner og fagfolk til fra nær og fjern; og i modsætning hertil andre – som den gennem 20 sæsoner årligt arrangerede vinterudstilling „BARNETS BROGEDE VERDEN“, bestående af de bedste nye billedbøger fra mere end tyve lande –, hvorunder der hver dag nærmest er trængsel i museet, og den lille museumsstab næsten bringes til fortvivlelsens rand, fordi det er så svært samtidig at modtage besøgende, sælge plakater, give oplysninger, telefonere og udføre normalt kontorarbejde. Netop personalespørgsmålet er et af de svage punkter i dette museums historie. Kun én videnskabsmand – det er for lidt, når man tager samle- og udstillingsaktiviteten i betragtning, samt de talrige rejser i det meste af verden, som lederen af et så enestående museum for et internationalt kunstområde nu en gang er nødt til at foretage; lægger man hertil lærervirksomheden på biblioteksskolen, på den tyske boghandlerskole (indtil for få år siden med et foredrag pr. kursus hvert sted) og på universitetet, så er det ikke svært at opdage underbemandingen på dette arbejdsområde. Kun halvanden bibliotekarstilling er også for lidt, målt med kravet om præcis, videnskabelig katalogisering og ofte yderst kompliceret titelregistrering. Her påhviler der stadig byen Offenbach som museets ejer og administrator adskillige påkrævede forbedringer for Klingspor-museet; for tiden giver byens yderst vanskelige finansielle situation ikke større håb i så henseende.

Med sine samlinger og de over 150 vekslende udstillinger siden 1953, desuden med udstillinger i udlandet, f. eks. i 1959 i USA, og med talrige lysbilledforedrag i mange lande har det lille institut ved Büsingpark i Offenbach formået at gøre sig internationalt gældende. Det beviser alene gæstebogen med registrering af Grolier-Club, the New York Typophiles, samt den stadige strøm af studerende fra England. De af mange samlere højt værdsatte invitationer og plakater fra museet gør også deres til at holde kontakter og forbindelser i live.

Oversat af Leif Berthelsen